

Л. Д. Троцький

Історія пораненого болгарського солдата

29 січня 1913 р.

Дата написання/першої публікації: 29 січня 1913 р. ; взято з "Балкани і балканська війна".

Переклад українською: Переклад колективу Trotsky Archive | Лев Троцький Лев Троцький
https://t.me/trotsky_arch_usl

Опубліковано українською секцією Marxists.org: У лютому 2024 р.

Я – 8-го полку. Ішли ми до Лозенграда (Кіркілісе) через Кавакли. В який це день було – зараз не пам'ятаю, – рана в мене невелика, але всю голову розтрусило, погано пам'ятаю дні. Дощ йшов весь день. Брудно було, йти важко. Ранець, шинель, гвинтівка – більше двох пудів. Все на тобі намокнуло до останньої нитки. Дуже важко було.

Ішли ми річкою Бююк-Дере, наш – 8-й полк. Були й інші полки, тільки де і як вони йшли – ми, звичайні солдати, знати не могли. Наша справа – йти, куди скажуть, стріляти, вмирати. На річці цій ми з турками зіткнулися. Скільки їх було – не знаю, тільки наші казали – аж три бригади. Дві перші дружини (батальйони) 8-го полку першими потрапили під вогонь, сильно постраждали і відступили, тільки не назад пішли, а лівим флангом, в обхід турецького загону. Турки зайняли покинуту позицію і не знали, що ми їм у тил заходимо. Ніч була темна, брудно, мокро, холодно. Ми розташувалися близько першої години ночі в селі, тобто не в селі, точніше сказати, а на згарищі, бо турки все село випалили; підібрали ми, що лишилося, запалили багаття, почали сушитися. Поки ми відпочивали, дві дружини 31-го полку, з картечницями на чолі та артилерією на фланзі, у цій темряві непроглядній та бруді натрапили на турецький загін, намацали його та палили до 4 - 5 годин ранку. Мабуть, у турків виникла страшна паніка, не знали, куди податися. Дочекалися ранку, стали й ми наступати, весь 8-й полк, а ззаду – 31-й.

Після бою при річці ми думали, що головну силу зустрінемо попереду. Але коли вранці насунулися на турецькі позиції, ворога зовсім не виявилось, знайшли тільки вбитих, не менше 200 - 300 душ, і кілька десятків тяжко поранених турецьких офіцерів та солдатів. Тут наші їх і прикололи. Був такий наказ, щоб не обтяжувати пораненими транспорту.

Не питайте про це: нестерпно згадувати про винищення беззбройних, скалічених, напівмертвих людей... Наші два полки без бою увійшли до Лозенграда. Ще до вступу перших болгарських полків турки з міста втекли. Більшість єврейського населення теж бігла, а частина залишилася. Греки майже всі залишилися, а про болгар і говорити нема чого. Протягом 24 годин не менше 120 тисяч нашого війська увійшло до Лозенграда. Я вже казав вам, що при вступі в фортецю битв не було, турки бігли, і дорогою від Бююк-Дере до Лозенграда знайшли ми багато їхньої артилерії, амуніції, санітарних припасів. У селах вони залишили багато провізії незайманої. Населення, що залишилося в Лозенграді, особливо болгарське, добре нас прийняло. Розібрали нас по домівках, по десять, по п'ятнадцять чоловік, пригощали вином та всякою їжею. Припасів тут ми виявили без рахунку; кажуть, на 6 місяців було заготовлено для турецького гарнізону. Після тяжкого переходу, в холоді та бруді, ми тут у Лозенграді, відпочили, підкріпилися, як не може бути краще.

Лозенград, кажете, 11 жовтня взяли? Числа не пам'ятаю... Отже, ми в місті залишалися з 6 години вечора 11 жовтня до 12 години іншого дня. Тут ми знову рушили, дійшли до села Кавакли, там і заночували. Село начисто спалено було, і наметів у нас із собою не було, - коли підходили до Лозенграда, покидали: думали, що має бути генеральний бій, тут не до наметів було. Зібрали ми в Кавакли ворота, двері, огорожі - що знайшли, розвели вогонь, приготували чорбу (м'ясні щі), поїли, відпочили, стоячи біля вогнищ. Лягати не можна було: під ногами бруд, зверху мокро. О 6 годині ранку рушили на Єнікій: наш 8-й полк, за нами 21-й, спереду, мабуть, ескадрон кавалерії, а ззаду дві батареї. У тому ж напрямку, на Люле-Бургас, йшли, звісно, й інші колони, тільки ми про них нічого не знали. Другої ночі спали ми в селі. Наступної ночі, 13-го ночували в лісі. Дощу не було, тільки вітряно та холодно. Вирубали багато дерев, ночували біля вогнищ. З ранку знову в дорогу рушили. А цього дня біля села Куліби, дорогою до Люлі-Бургаса, велика битва була з турками. Там наші два полки брали участь, дунайський і іскрський.

14 годин бій продовжувався. Скільки наших з ладу вибуло – не знаю; тільки знаю, що із двох полків один став. Ми поспішили цим полкам на допомогу, пройшли туди надвечір, але турки вже відступили на 10 - 15 кілометрів на південь, на головні свої позиції. У Кулібі ми переночували. Село залишалось ціле. Знайшли у ньому і провізію. Вдень 15-го, наближаючись до Люлі-Бургаса, почали слухати гарматну пальбу; звідки вона йшла, не знали, тільки перешикувалися – раніше йшли колонами, а тут розсипалися повзводно, щоби не було таких втрат від турецької артилерії. Коли підійшли кілометра на півтора, з'явилися над нами гранати; тут ми розгорнулися ланцюгом. Турки - на висоті, нам їх не видно, жодної душі людської, тільки обсипає нас зверху страшним вогнем. Турки, мабуть, палили без мети, як завгодно, з десяти ядер одне попадало, тільки й цього було достатньо, бо пальба була безперервна, і багато нашого народу загинуло...

З офіцерів - кого вбило, хто відстав, кого відрізало від нас, - залишилися два наші полки майже без команди, ряди змішалися, не знаємо, куди податися, в який бік посунутись.

А зверху так і обсипає чавуном та свинцем. Пекло вогняне! Тут ми впали духом, почали тікати, — безладно, звісно, бігли, хто як міг, кілометрів зо два, поки не вийшли з-під вогню... Зупинилися,

схаменулися. Як же так? – кажемо, – треба вперед йти. Соромно стало одне перед одним: ми від вогню ховаємось, а інші гинуть. Стали ми шикуватися в роти з різних полків, тут уже полків не розбирали; приєдналися до нас деякі офіцери, скомандували: "Вперед"... Повернули ми знову до гори і чим ближче, тим дужче. Під кінець бігом кинулися. Біжимо, кричимо, себе не пам'ятаємо. У здоровому глузді і в твердій пам'яті людина не може боротися. Ядра довкола нас, кулі. Вж-ж-ж... вж-ж-ж... Почули, мабуть, турки наш крик, заворушилися - і тут ми вперше живого ворога побачили. І як побачили - ніби легше стало, і картеч здається не така страшна. На бігу ми всі з рушниць стріляли, аби тільки, щоб себе підбадьорити. Вже під самою горою вдарило мене шрапнеллю ... Спершу вж-ж-ж ... наді мною, потім - трах! - і осколком у щоку, а я біжу, рани не відчуваю, потім бачу кров, в очах трохи помутніло, підбіг я до свого взводу, до людей ближче; тут інша граната переді мною - вж-ж-ж... трах! - десять чоловік лягло. Біжу я далі, ранець перед головою тримаю, наче для захисту від куль. А тут - нова граната, - обдало мене землею, контузило в спину і ранець з рук вибило. Впав я, оглушений, і гвинтівку випустив. Лежу обличчям у землю і не знаю, чи живий я чи не живий; "вірно, помер", думаю, а наді мною вж-ж-ж ... трах, трах! Тільки чую – кричать наші: "Ура! Ура!". Піднявся я, тільки вже без рушниці, теж з іншими ура кричу. А це наша артилерія прийшла, солдати на собі картечниці піднесли, а тут уже наші перші роти на горі; турки покинули позицію, тікали. Офіцер мені каже: "Куди ти? йди назад, на перев'язку". Тут я відчув, що в мене щелепа розбита; пройшов назад з версту, знайшов санітарний загін, - за пагорбом стояв. Ядра сюди долітали, тільки не прямо, а з флангу. Перев'язали мене. Звідси я чув, як болгарська артилерія палила. Бій потім йшов усю ніч і весь наступний день.

Чи боявся? Спершу сильно боявся, а потім перестав. Як ми бігли до гори, страху вже зовсім не було. Біжимо, кричимо, а тут ядра і кулі шиплять, свистять, смерть з усіх боків, поряд з тобою один за одним падає, біжить, біжить – і впаде; збоку, спереду скрізь смерть, немає нікому порятунку; тут про себе зовсім забуваєш, тіла свого не відчуваєш, страх губиш, біжиш уперед. Чи то від смерті, чи то на смерть... Якби страх весь час залишався, не можна було б витримати...

Перев'язали мене, отже, і з іншими легше пораненими відправили того ж дня на возі назад до Лозенграда. Там уже всі більші будівлі були звернені до лазаретів, у них не менше 4 тисяч поранених містилося. Ліжок не було, поранені лежали на соломі, невелика кількість - на солом'яних матрацах. У цей час тільки почали прибувати до Лозенграда з Софії лікарі з сестрами та санітарами. Лікарів увесь час не вистачало. Адже, поранений – що? Пара відпрацьована... Не дуже про нас дбали... У Лозенграді я два дні залишався - не в лікарні, а в приватній родині: там у мене, на щастя, рідня опинилася. Населення вже від себе влаштувало санітарні комітети, інакше зовсім би нам погано довелося.

Через два дні відправили нас, хто легше поранений, далі у візках. На 250 возів нас навантажили по дві-три особи на візок. Що це за дорога була - згадати страшно: трясіння, біль, марення, скрип возів і безперервний стогін. Гірше битви!.. Довезли до Кайбілара. Від Кайбілара – знову на возах три дні везли до станції Стралджа. Там перев'язали нас абияк і о 6 годині вечора посадили на потяг. За добу прибули ми до Софії. Хто важче, того тут залишили, а легших повезли далі – у Тирнове та інші місця.

Дорогою назустріч нам багато військових поїздів йшло. Усі з сербськими полками – під Адріанополь. Щогодини поїзд. Не менше ніж 15 поїздів ми зустріли. Нас покалічених звідти везли, а здорових – туди на зміну.

У Софії я другий день, завтра вранці вирушаю до Варни, там у мене дружина та дитина. Сьогодні, ось, у лікарні робили перев'язку. Твердої їжі я їсти поки що не можу, ну та це ще нічого, заживе щелепа, а от у голові погано: вся втома ніби в мозку зібралася. В очах - вогонь, у вухах - постійний шум: вж-ж-ж... вж-ж-ж... трах! Голова паморочиться і спати не можу. Коли побачиш навколо себе вогонь і смерть, убитих і скалічених, тоді немає спокою... Ні, ніколи вже не стати мені твердо на ноги.

Їду тепер до сім'ї, а як там буде – сам не знаю. Весь я всередині тривожний, себе самого втратив. Не спиш уночі, шрапнель чуєш, повертаєшся і думаєш: краще у вогонь знову, там принаймні все забудеш...

"Луч" N 23